

Gagy József

Bernády-szobor bajlatta városban

„Marosvásárhelyen 1994. október 29-én leplezték le Bernády György, a századforduló éveiben a várost újjáépítő polgármester szobrát.” A Bernády György Emléknappal című füzet kezdődik ezzel a mondattal.

A szervezők, a szoborállítók tájékozottak bizonyultak a **hagyományteremtés** rejtelseiben: nemcsak a szervezés volt kifogástalan, az öt kórus és hat színművész nyújtotta ünnepi műsor színvonalas, a hét ünnepi beszéd változatos a füzetet, amely múlt időben beszél a szobor leleplezéséről, és közli az ünnepség műsorát, már a szoboravatón, a műsor megkezdése előtt árusították.

Egynapos igazi, ezreket megmozgató, a térre összegyűjtő helyfoglalás történt; és a tömeg eloszlása után ott emelkedett a szobor, a maga anyagi valóságában, és ami ennél fontosabb: mint az „önbizalom, a tenniakarás, a helybenmaradás” jelképe, „egy nagyon megsérült, most még csak éppen újjászülető, újjászerveződő kisebbségi társadalom” összefogásának eredménye. A négyéves szoborállítási folyamatról pedig tudni kell, hogy „1989 után ebben a bajlatta városban ez volt a legelső önként vállalt kollektív feladat” (1).

A Bernády-szobor felállításának, mint szimbolikus térfoglalási eseménysorozatnak az elemzése során egy szomorú, de nyilvánvaló tényből kell kiindulni: Marosvásárhely valóban bajlított város.

„...a kulturális jelentés mindig valamilyen tudással vagy tapasztalattal összefüggésben konstituálódik. Egy szimbólumnak annyiban van jelentése, amennyiben valamely megélt élethelyzettel, történeti helyzettel kapcsolatos tudásra, tapasztalásra, emlékezésre utal” (2). A marosvásárhelyieknek – magyaroknak és románoknak – a jelentéstudajdonítási gyakorlatát mintegy fókuszálja mindaz, ami 1990 márciusában itt történt. Március 15-én az alig több mint három hónapja alakult Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) szervezésében az 1848-as magyarországi forradalomra emlékez-

* A tanulmány első változata „Szobor bajlatta városban” címmel a Látó szépirodalmi folyóirat 2000. 2. számában jelent meg.

tek tömeggyűléseken a magyarok. Március 19-én autóbuszokkal román falvakból behozott, botokkal, fejszékkel felfegyverkezett román parasztok ostromolták meg az RMDSZ székházat, sebesítettek meg embereket, többek között Sütő András író, törtek-zúztak a városban. Március 20-án, az előző napi eseményekre válaszul, mintegy 12 000 marosvásárhelyi magyar gyűlt össze a főtéren, eltorlaszolták a főtérré vezető bejáratokat. Délután a marosvásárhelyi és újabb, faluról behozott románok összecsaptak a magyarokkal. A hadsereg későn, este érkező egységei, tankjai húztak kordont a két fél közé. Marosvásárhelyen, amely igen nagy magyar többségű városból a XX. század folyamán etnikailag fele-fele arányban lakott várossá vált **(3)**, minden azelőtti, minden azutáni történést átértelmez az, hogy itt 1990 márciusában románok és magyarok között utcai harc volt, halottak, sebesültek voltak, vér folyt **a főtér elfoglalásáért, megtartásáért.**

A XX. században, a három impériumváltás, a két világháború, átvonuló frontok idején nem voltak jelentős, véres összecsapások a városban; az államhatalmak egymás seregeit kiűzve, zökkenőmentesen vették birtokukba a fizikai és szimbolikus tereket. 1989. december 21-én, Ceausescu bukásának előestéjén a főtéren a diktatúra ellen tüntetők közül hat ember életét oltja ki a katonaság sortüze; ekkor azonban igen világosak a frontok, az értékek: egyik oldalon a (román és magyar) társadalom, a másikon a diktatúra erőszak-szervei, akárcsak Románia más nagyvárosaiban; szimbolikusan nincs helyi jelleg ebben az „összecsapásban”. Márciusra már mindkét oldalon civilek – románok és magyarok – állnak szembe egymással; az összecsapás pedig, minden szimbolikusságán innen, tragikus módon helyi: **a helyért** folyik, és annak kellene eldőlnie, hogy „ki az, aki ezt a helyet birtokolhatja”.

Márciust megelőzően először 1990. február 9-én történt, hogy mintegy 70 000 magyar vonult fel a város központjában önálló anyanyelvű egyetemi oktatást, valamint önálló magyar nyelvű iskolákat követelve. Az úgynevezett „könyves-gyertyás tüntetés” (a tüntetők kezükben könyvet és égő gyertyát vittek) alkalmával, ha tüntetésszerűen is, ha órákra is, de **fizikailag elfoglalták a főteret.** A helyi és központi román elit, majd a média értelmezése: a románokat kiszorítva – tehát ellenük történt ez a helyfoglalás. A már mlített március 20-án, amikor a magyarok elfoglalják a város főterét, el vannak szánva, hogy életük árán is megvédik magukat, és **a fizikai helyet, ahová a végveszélyként érzékelt pillanatban legfőbbnek gondolt szimbolikus közösségi értékeik, múlt és jövő identitásuk rögzül;** a románok, több oldalról támadva, több időpontban próbálják szétszórni, **a térről elűzni** a magyarokat. A teret a magyarok „megtartják”, onnan kiűzni nem sikerül őket; a hadseregnek a két felet elválasztó kordonjai sem a tulajdonképpeni főtéren, hanem az „előtérnek” számító részen, az

adminisztrációs székházak előtt állnak fel; és végül, az est beálltával, a magyarok csak „önként” távoznak („kitartottunk a végsőkig”). Nem csoda, ha, tapasztalatom szerint, a magyar közösség (nem az elit), függetlenül az utólagos hivatalos, vagy a média által terjesztett, ellenkező értelmű állásfoglalásuktól – a „magyarok győzelmeként” értelmezi az eseményt („Megmutattuk, hogy nem lehet packázni velünk!”, „Elfoglaltuk és megtartottuk, ezután is megtartjuk jogos tulajdonunkat, a mi városunkat!”, „A város a miénk volt és a miénk marad, hiába próbálják elvenni tőlünk úgy, hogy meghamisítják a történelmét!”).

1990 márciusa után minden, a városban sorra kerülő fizikai vagy szimbolikus térfoglalási gesztus jelentését behatárolja, hogy a két fél hogyan dolgozta fel a márciusi eseményeket. Azóta is zajlik a központi helyek birtoklásáért folytatott „harc”: politikai szférában (pl. polgármesteri szék, a helyi tanácsban a többség); gazdasági szférában (a főtéri üzlethálózatok tulajdonának megszerzése, építkezések a főtéren, privatizáció); és a társadalmi-kulturális szférában (ünnepek, rendezvénysorozatok, vagy éppen: köztéri műemlékek felállítása).

Szobor-történet

1. „Gazdára talált a gondolat...”

1990 nyarán, már meglévő elképzelésekre, tervekre alapozva, az RMDSZ Maros megyei vezetősége „felvállalja” a szoborállítás ügyét. Politikai program részévé válik ez, hiszen első pillanattól nyilvánvaló a jelentősége: segít összefogni a város/megye magyarságát; a múlt és jelenbeli, az etnikai identitás kérdését középpontba állító tényleges és szimbolikus akciók sorozatával segíti megtartani a „választókat” a szervezet által képviselt érdekek, értékek mellett. Nem utolsósorban azonban: egy, a nyilvánosságban jól felmutatható identitást biztosít a szervezetnek: egy „vásárhelyiséget”; mindazt, amit tesznek, beillesztheti egy áttekinthető, „ismerős” történelmi folyamatba – azaz: megkonstruálja (újra)teremtí a maga történelmét, és egyúttal, igen széles értelemben, az általa képviseltek történelmét is.

Az igyekezet átfogó kelet-európai kontextusba illeszthető. „...a poszt-szocialista országok politikai, társadalmi, sőt kulturális életét igen nagy mértékben befolyásolja és jellemzi egyfajta szimbolikus tevékenység, amelynek célja korábbi ... ideológiai, politikai és kulturális tartalmak, állapotok felélesztése, a társadalom életébe való újólagos bevezetése” (4); a múlt átépítésével pedig egyrészt „igazságszolgáltatás”. Másrészt, és ez már nem társadalom-terápiát, hanem kemény hatalomszerzési és megtartási törekvést szolgál: egy új (az új hatalom szempontjainak, érdekeinek megfelelő) „társadalmi emlékezet” (5) kialakítását. Az idő nem egyformán múlik minden ember, minden

csoport számára, hiszen az idő társadalmi, kulturális (társadalomhoz, csoporthoz kötött) entitás; az utcák, terek megnevezése a jó példa erre. Marosvásárhelyen a hivatalos mellett mindig is éltek a régi nevek: Gecse utcát emlegettek Stefan cel Mare, Kossuthot Calarasi helyett. Gyakorlatilag nem arról van szó, hogy a mostani térben tud vagy sem tájékozódni valaki; hanem arról, hogy a múlt dimenziójával kiegészített, és így elsősorban szimbolikussá változtatott városi térben melyek a magyar etnikumú egyén és csoport számára a fontos és elismert tájékozódási pontok. Ezeknek **a pontoknak a megjelöléséért, birtoklásáért** (pl. szoborállítás) folyik a legádázabb küzdelem. A mai, román-magyar Marosvásárhelyen a fizikai megjelölések sorozatával, az ezekre vonatkozó értelmezések terjesztésével kellett régebb is, ma is megkonstruálni a politikusoknak, az elitnek a „mi (román, magyar) Marosvásárhelyünket”.

A gondolat, hogy legyen Bernády-szobor, és ekörül egy „Marosvásárhely-identitás”, a hatvanas években már létezett. Az elkövetkező mintegy harminc évben a várost „székely-magyar mivoltában... megsemmisítette a félelem... nehogy valaha is újból egy Magyar Autonóm Tartomány székhelye lehessen” (6). 1990-ben konszenzus volt: igazán fontos és aktuális, politikai és kulturális feladat a szoborállítás, és természetesen mindaz az eseménysorozat, apró napi célok, feladatok, amelyek ehhez elvezethetnek; a „kollektív feladat” vállalása. Az RMDSZ megyei szervezete a közvetlen szervezéssel két embert bízott meg: a szervezet alelnökét, Szepessy Lászlót, valamint Bernády emlékének az egyik éltetőjét, Marosi Barnát. Ez utóbbi az „Épült Dr. Bernády György polgármestersége idején. Marosvásárhely a századfordulón” című írás szerzője, és a Marosvásárhely szellemiségét a század közepén meghatározó Molter Károly fia.

2. Szoborállítások Marosvásárhelyen

Talán nem fölösleges, ha egy kis leltárt készítenek az eddigi marosvásárhelyi szoborállításokról és -döntésekről.

Tömeges hagyománytermelés: Európa 1870–1914 – ez a címe a történész Eric Hobsbawm tanulmányának, amelyben azt a korszakot vizsgálja, amikor (Nyugat) Európában „különleges serénységgel keletkeztek új tradíciók”: többek között „feltalálták” a nyilvános ceremóniákat (7), megindul az emlékművek „tömegtermelése” (8). A monarchiabeli Magyarországon természetesen Budapest vezetett, ami a felállított szobrok számát illeti: 1900-ban kb. 60, míg 1918-ban kb. 110 szobor állt a város különböző pontjain (9).

Marosvásárhely, az erdélyi kisváros 1880-ban lép be a szoborállítók sorába: ekkor avatják az első nyilvános emlékművet, a Bem József-szobrot. 1899-ben leleplezik a Kossuth Lajos-szobrot a főtéren, a Bem-szoborral szemben (10); majd 1907-ben a

Kossuth és Arany János utcák találkozásánál II. Rákóczi Ferenc mellszobrát. Ugyancsak a századelőn állítják fel „a plébániával szemközt... a Görög-ház előtt” a Petőfi-oszlopot, rajta Petőfit ábrázoló bronz domborművel.

1919 után az új hatalom szimbolikus tettei: a négy emlékmű lerombolása, átépítése. A Kossuth-szobrot 1923-ban távolítják el; a Petőfi-emlékoszlopról a reliefet eltávolítják, és a sziklaszerűvé átalakított oszlopnak a talapzatára az Ismeretlen Katona szobrát helyezik; ezt 1940-ben ismeretlen helyre vitték. 1924-ben állítják fel a Városháza elé az Olaszország által ajándékozott, más romániai, főleg erdélyi (Kolozsvár, Déva, Temesvár) városokban is felállított szobrot: az anyafarkas Romulusszal és Remusszal (a latinitás emlékműve). Ezt 1940 szeptemberében, a második bécsi döntés, Észak-Erdély Magyarországhoz kerülése után mozdítják el a helyéről (Tordára viszik, ma is ott található).

Szintén 1924-ben a főtéren Avram Iancunak állítanak lovasszobrot; ezt 1940-ben Topánfalvára viszik. Az új, ma is álló Avram Iancu-szobrot 1978-ban avatják fel. 1930-ban leplezték le Al. Papiu Ilarian mellszobrát a nevét viselő líceum előtt; 1940-ben Nagyenyedre vitték, majd 1957-ben újra visszaállították a régi helyére. A két világháború közötti időszakban tehát három szobrot emeltek, egyet „átalakítottak”.

Az 1940-es évek elején állították fel a Kőrösi Csoma Sándor-szobrot; a frontátvonulásakor megsérült; újrалеplezésére csak 1962-ben került sor.

Az 1944 utáni időszakban minden évtizednek (azaz az abban megtörténő kisebb politikai fordulatnak) megvan a szobor-megfelelője. Az ötvenes évek elején (valószínűleg közvetlenül azután, hogy a város a Sztálin útmutatásai szerint megoldott nemzeti-ségi kérdés romániai helyszíne, a Magyar Autonóm Tartomány központja lett) nagyméretű Szálin-szobor kerül a Városháza elé (oda, ahol a latinitás szobra állott); ez tíz évig sem marad a helyén, az ötvenes évek végén egy éjszaka alatt lebontják. Ugyancsak az ötvenes években állítanak egy, a magyar közösség számára fontos szobrot (igaz, nem a főtéren): a Bolyaiak szobrát a Bolyai középiskola (református kollégium) előtti térre.

A hatvanas évek elején, az országos szoborállítási mozgalom helyi megfelelőjeként 1963-ban egy hatalmas méretű Román Katona-szobor kerül a főtér déli részére (ma is ott áll); 1968-ban Nicolae Balcescu kapott mellszobrot a Főtér déli részén lévő parkban; 1969-ban Mihai Eminescu mellszobrát leplezték le a mai Bernády téren, a vár alatt; később ezt a mai Ifjúsági Ház elé költöztették (így nem kell a teret Bernádyval megosztania). A főtér északi részén, körülbelül ott, ahol száz évvel ezelőtt a Bem-szobor állott, ugyancsak egy országos, (az időközben átírt) román történelem nagyjait megörökítő szoborállító mozgalom helyi eseményeként, meg a két világháború közötti

helyfoglalás megisméltéseként, a már említett Avram Iancu-lovasszobrot. 1981-ben, Bartók születésének centenáriumán mellszobrot állítanak a zeneszerzőnek a Főtérről nyíló Bartók Béla utcában.

1989 után minden eddigi időszaknál többet beszélnek és tesznek szobrok érdekében. A leltár: 1992-ben visszaállítják régi helyére a Tordán álló latinitás-szobor mását; 1993-ban elkezdi, de nem sikerül felállítani az Antonescu-szobrot; 1994. október 29: Bernády-szobor; 1997-ben állítják fel a jelenlegi helyi tanács és polgármesteri hivatal elé Emil Dandeanak, a két világháború közötti marosvásárhelyi román polgármesternek a szobrát.

Összefoglalva: 1880-tól máig, az egymást váltó öt különböző államrendszer idején a városban tizennyolc szobrot állítottak; ezek közül nyolc eltűnt a történelem viharában; tíz ma is áll.

3. „Reális terv volt...”

Miért Bernády?

A döntésben természetesen fontos szerepe volt annak, hogy a megyei RMDSZ vezetésében olyanok vettek részt, akik Bernády munkásságának jó ismerői, a szoborállítás gondolatának évtizedek óta ápolói, Bernády elfogult hívei voltak. De ez korántsem elég egy jelentős politikai döntés meghozatalához.

A XVII. század híres vásárhelyi főbírója, a vásárhelyi vár építtetője, Bethlen Gábor erdélyi fejedelem követe a török császárnál: Borsos Tamás. Felmerült az ő neve is. Meg a Petőfié, aki innen indult utolsó útjára. Meg a Kossuthé, hiszen volt már Kossuth-szobra a városnak. Szobor feltétlenül kell – és mivel az állami hatóságokkal való hosszas alkudozás fogja megelőzni a felállítását, olyan személyiségről kell készíteni a szobrot, akinek történelmi érdemeit, a mai (román és magyar, de természetesen inkább magyar) marosvásárhelyiek számára szimbólumként való működtetését, a „szimbólumok vetélkedésében” a magyar részről való „indítását” nem fogják megakadályozni; vagy ha meg is akarják ezt tenni, nem lesznek hozzá elfogadható érveik (11).

Ugyanakkor a szoborállítás egy folyamat: napi, megtervezett tevékenységek sorozata; igen általános értelemben vett fizikai, szellemi, társadalmi építkezés, **konstrukció**. A folyamatban, ha megfelel_képpen irányítják, sok minden és mindenki erősödhet, **felépülhet**. Felépülhet a vezető elit és a szélesebb társadalom kapcsolata; felépülhet maga a politikai szervezet; végül felépülhet/éppé válhat egy társadalom (marosvásárhelyi magyarok, erdélyi magyarok) identitástudata. A mérlegeléskor valószínűleg az is szóba került, hogy a legtöbb történelmileg létező adottság (Marosvásárhely jelentős,

Bernády idején épült épületei, a századelő, a húszas-harmincas évek története, melyeknek Bernády főszereplője volt, a magyar Marosvásárhely megannyi szimbóluma), melyek elemeiből egy viszonyulás-hálót lehetett kialakítani, Bernády személyéhez kapcsolva kínálkozott feldolgozhatónak, egy folyamatba illeszthetőnek. Bernády volt a legsokoldalúbban kiaknázható „ajánlat”. Igen egyszerű, igen érthető, igen sokatmondó, minden réteg számára mozgósító, viszonyulási lehetőséget biztosító, ugyanakkor történelmi és ideológiai kontinuitást jelző a szimbólum: „ahol ma élünk: Bernády városa”.

4. Vetélkedő párhuzamosság

A „vetélkedő párhuzamosság” kifejezést – mint a szimbolikus térbirtoklás egyik eljárásának megnevezését – Bodó Julianna és Biró A. Zoltán tanulmányából kölcsönöztem (12). A szerzők szerint az együttélő társadalmak két elitjéből a szimbolikus térfoglalási „játékokban” leginkább érdekelték választják ezt a formát. Az eljárás „egy már létező, a másik elit által végzett szimbolikus térfoglalási gyakorlat negligálása oly módon, hogy az adott térre rátelepítik a vele szembehelyezkedő elit szimbolikus térfoglalási gyakorlatát”. A hatalomváltások nyomán általában a szimbolikus térfoglalási gyakorlat jeleinek a fizikai megsemmisítése is bekövetkezett (például Marosvásárhely századeleji szobrai); amennyiben nem, úgy kerülhetett sor ennek az eljárásnak az alkalmazására (például Funar nacionalista polgármester nemzetiszín zászlói Kolozsvár főterén, a Mátyás szobor körül). A vetélkedésnek lehet a tárgyasulása a tér elfoglalása új, más stílusú, funkciójú épületekkel (például a marosvásárhelyi főter két végén a két világháború közötti időszakban épült két román templom). Az eljárás része esetenként a másik elit szimbolikus térfoglalásának akadályozása, korlátozása vagy felfüggesztése; a Bernády-szobor történetében mindegyikre találunk példát. Ezesetben a politikai harc és a szimbolikus térfoglalási eljárás széttagolhatatlanul egymásba fonódik.

1991 őszén kezdődnek a szobor felállítását szorgalmazó hivatalos eljárások: kérvény Maros megye prefektusához, Marosvásárhely polgármesteréhez: engedélyezzék Bernády bronzszobrának felállítását a megyei tanács (Bernády idejében: Városháza) épülete elé. A helyszín kiválasztása mindent elárul: itt állott a két világháború között a latinitás, majd az ötvenes években Sztálin szobra (13). A versengés ezzel nyíltan beindul: „újabb és újabb levelek, beadványok, kiegészítések, dokumentációk” követik az első kérést, majd 1992 ősziig lezárul az „első menet”: a polgármester engedélyezi a szobor felállítását; a prefektusnak sincs kifogása a felállítás ellen, de tisztázza, hogy ehhez a szoborhoz költségvetési támogatás nem lesz; ugyanakkor pályázat kiírását javasolja, mintegy a Megyei Művelődési Felügyelőség hatáskörébe utalja a kérdést. Megvan tehát az engedély, de ezzel egyidőben át kell alakítani a koncepciót: a román helyi, és őket

erőteljesen támogató állami elit nem engedi meg a város legfontosabb szimbolikus helyének elfoglalását: rövid idő alatt költségvetési pénzből elkészítik és felállítják régi-új helyére a latinitás szobrát. Ki győzött? Hogy mérlegelhessünk, ide kell illesztenünk még egy „eredményt”: az 1992 februárjában megtartott helyhatósági választások során, hosszú és idegőrlő fordulatokkal teli kampány, két forduló után: magyar polgármestert választottak, fele plusz egy arányban magyar többség alakult ki a helyi tanácsban.

A „második menet”: az Antonescu-szobor ügye. Antonescut, a Hitlert támogató román diktátort a háború után elítélték és kivégezték. A Május 1. sétányt, a diktátor mint szimbólum elleni tiltakozások ellenére, 1990-ben átkereszteli az akkori városvezetés Antonescu sétánnyá. 1993-ban nekikezdenek egy szobor felállításához: kiöntik az alapokat. A kezdeményezők ezúttal román civil szervezetek. A megyei RMDSZ vállalja a konfrontációt, jogi sikra tereli a küzdelmet; jó oka van erre, hiszen a szoborállítás kezdeményezői nem rendelkeznek a felállításhoz szükséges hivatalos papírokkal, többek között a helyi tanács engedélyével; ennek az engedélynek a kiadását pedig, mivel többségben van, megakadályozhatja. Sajtókampány indul mind a két részről; végül a polgármesteri hivatal nemhogy nem ad engedélyt a szobor felállítására, de elrendeli a megépített alapzat lebontását; ez meg is történik.

A harmadik menet: a Dandea-ügy. Már készült a Bernády-szobor, amikor új törvény lépett életbe: a város közterületeinek felhasználásáról a városi tanácsnak kell döntenie, mégpedig kétharmados szavazattöbbséggel. Újabb iratcsomó, a tanács szakbizottságának újabb véleményezése, hosszas egyeztetések, majd alku; 1994. július 21-én a városi tanács egyhangúlag jóváhagyta, hogy felállítsák a szobrot a Bernády téren (a helykijelölésről szó lesz még az ezutániakban).

Bernády és Dandea a két világháború közötti időben egymást váltva voltak a város polgármesterei (Bernády 1926–1929 között, Dandea 1926 előtt és 1929 után is). A román fél, tudva, hogy beleegyezése nélkül nem lesz meg a kétharmados határozat, alkut kezdeményezett: legyen Bernády-szobor, és vele együtt Dandea-szobor is; kerüljenek egymás mellé, a mai Polgármesteri Hivatal elé. Azt, amit Bernády tett, letagadni, elhallgatni most már nem lehet; legyen tehát egy másik szimbólum, amely kiegyensúlyozza. Azaz: szimbolikusán mindaz, ami Bernády városa, kerüljön Dandea városa mellé.

Ebben az időben már a Bernády-szobor öntését készítették elő; a Dandea-szobor még tervben sem létezett. Ugyanakkor világos volt: a városi tanácsnak nincs pénze a munkálatok finanszírozására. A magyar szoborállítók a következőképpen taktikáztak: beleegyeztek, hogy legyen Dandea-szobor is; javasolták, hogy mindkettőt közadakozásból, és ne a tanács pénzéből állítsák fel; ugyanakkor ragaszkodtak ahhoz, hogy ne egymás mellett legyenek, hiszen nekik már kész terveik voltak a Bernády-szobor el-

helyezéséről. Ezeket a javaslatokat a tanács meg is szavazta. Azonban a magyar városi tanácsosoknak, akik azt gondolták, hogy nem lesz Dandea-szobor, hiszen közadakozásból nem fog összegyűlni az ára, csatlakozniuk kellett: 1996-ban a román többségű Megyei Tanács (igaz, mivel kétharmadosos döntés kellett, RMDSZ-támogatással is) megszavazott rá egy pénzügyi keretet, és 1997-ben fel is állították a szobrot.

5. A gondolattól a felállított szoborig

„Tanácskozások kezdődtek, meg kellett találni a támogatókat, még kalkulálni is nehéz volt az infláció kezdetén, listák készültek a szóbjárehető szobrászok, művészemberek neveivel”, azaz: a szervezők is lassan bele kell hogy tanuljanak a mesterségbe. (Az idézetek az egyik szervezővel készült beszélgetésből valók.) Hamar kiderült: a megyei RMDSZ bizonyos kérdéseket nem tud megoldani, jobb, ha létrehoznak egy civil szervezetet, és az veszi kézbe a szoborállítást, és főleg a Bernády-kultusz kialakítását. 1992 áprilisában jegyezték be a Bernády György Alapítványt, amelynek célja nemcsak a szoborállítás támogatása, hanem Bernády életművének a népszerűsítése, vele kapcsolatos rendezvények szervezése. Eldöntötték, hogy a szobor megalkotására pályázatot írnak ki; azért, hogy erdélyi művész legyen a szobor megalkotója, ez a pályázat zárt lesz, a részvételre felkérnek majd művészeket.

Azt is el kellett dönteni, hol lesz a szobor helye. Felmerült a főtéren, a Kultúrpalota főbejáratával szemben, az egykori Városháza előtti park szélén levő rész; ezt elvetették, mert így a szobor (a főhelyen levő latinitás emlékműhöz képest) „mellék-szereplő” lenne; végül is a Bernády tér mellett döntöttek. Igaz, ez már nem a főtér; viszont mindenképpen a történelmi városmag része, keleti oldalról a vár épülete, benne a református vártemplom, valamint a gróf Haller- és a báró Bornemissza-házak határolják; északi részről a patinás, ma a református egyház tulajdonát képező Telekyház; délen pedig a katolikus egyház szándékszik kiegészíteni a plébánia körül húzódó épületegyüttest: több emeletes tanulmányi házat építtet oda; szintén dél fele, mintegy kétszáz méternyire, a dombon emelkedik a Bolyai középiskola (volt Református Kollégium) épülete. Egyszóval: ha nem is a város Bernádyra emlékeztető épületei mellett, a mai városközpontban – de a történelmi magyar egyházak, történelmi magyar családok épületeinek társaságában, kisebb magyar központban fog állni a szobor.

A szoborpályázatra a felkért tizenegy szobrászművész közül négyen neveztek be. Kiválasztották, felkérték a zsűri tagjait is a bíráló munkára. A beérkezett pályamunkák tartalmát, a makettek, az életnagyságban kidolgozott mintafejeket, a térben elhelyezett műemlék perspektivikus rajzát a város legreprezentatívabb helyén, a Kultúrpalota földszinti kiállítócsarnokában helyezték el. „A kiállítás egyfajta közvéleménykutatásnak

is beillett, a látogatók bejegyezheték észrevételeiket a bejáratnál elhelyezett naplóba.” A zsűri értékelt a pályaműveket; az ünnepélyes eredményhirdetés a Kultúrpalota Tükörtermében rendezett fogadáson történt; „meghívottként jelen volt számos üzletember, vállalkozó, kisiparos, akik készek voltak anyagilag is támogatni a Bernády-szobor kivitelezését”. A zsűri két pályázót bízott meg azzal, hogy „továbbgondolják a benyújtott pályamunkákat”: dolgozzák ki a pályamunkákat 1,20 méteres nagyságban, a szobor talapzattervével és a környezetrajzzal együtt. A bemutatás határideje: 1993. május vége.

Közben kibontakozott egy párhuzamos, igen sok embert bevonó akció: a szervezők a nagyközönséghez fordultak: segítsenek az anyagi fedezet előteremtésében. A segítség formája: pénzadomány, vagy bronz és réz. A szoborállításhoz ez volt a „mozgalmi része”: ekkor tűzték ki célul, hogy minél több embert elérjenek, bevonjanak a munkálatokba; ekkor implikálódtak a legtöbben a szoborállítás folyamatába. „Magán-személyek, kisközösségek, RMDSZ szervezetek, iskolások, személyiségek, üzletemberek mozdultak meg, és küldték el, illetve hozták el személyesen adományaikat. Százak hozták a rézmozsarakat, réz gyertyatartókat, réztörmelékkel, mindenféle réz- és bronzdarabokat. Egy-egy kisiskolás osztály végigjárta a lakótelepeket, hogy rezet gyűjtsön a szoborra. Telefonáltak vidékről is, felajánlottak értékes bronztárgyakat, rézlemezt, rézforgácsot, ami a padláson, pincében hevert évtizedek óta.” (Részletek az Emléknappüzetből, amely végén ott található az adományozók névsora.)

A másik, sokaknak szóló, pénzt eredményező akció: a reprezentatív képes album (megjelent 5 500 példányban, amelyből 500 ex librisszel, igen szép áron). Hárman fogtak össze, hogy súlya, tartalma, formája legyen a kiadványnak. Marosvásárhely, de talán a romániai magyarság legismertebb élő személyisége: Sütő András írta „Egy város szellemképe” címmel az előszót. Ő a következő szavakkal teremti meg a kapcsolatot a város és a szimbólum között: „Íme a város, amelyet a századforduló éveiben Bernády György kivételes képessége, tervezői merészsége és kivitelezői energiája emelt ki szorgos, áldozatkész polgárokkal az elmaradottságból.” A századelőn emelt és lerombolt szobrokat a város száműzött fiainak nevezi, amelyeket visszafogad majd egy napon „a város, amelyet apáink emeltek az erdélyi tolerancia és a más-más ajkú népek békeségében...”

Marosi Barna, a már említett „Épült Dr. Bernády György polgármesterségének idején. Marosvásárhely a századfordulón” című, a múltat megelevenítő írásában a polgármesterre és a városépítés jelentősebb mozzanataira emlékezik. Barabás Zsolt fotóművész több egykori fénykép reprodukcióját végzi el, dokumentumfelvételeket újít fel Bernádyról és a város Bernády idejében emelt épületeiről; ezek közül több mint

ötvenet válogat össze. Az ötlet, hogy fényképek is megjelenjenek a kiadványban, és így a vásárhelyi terek azonosságát és változásait érzékelhesse az, aki a könyvet kézbeveszi, az egyik szervezőé volt **(14)**.

A könyvnek díszbemutatót szerveztek 1993 karácsony előtti napján, a Kultúrpalota kistermében. Beszámoltak a nagyközönségnek a szobor készítésének munkálatairól, ugyanis 1993 szeptember elején eldőlt, hogy a szovátai Bocskay Vince pályamunkája nyerte el a zsűri tetszését; a szerzők dedikáltak.

1994-ben elvégezték a még szükséges, nem kevés munkát: újabb engedélyek beszerzése; a tér átalakításának tervei; a tér új kőborításához szükséges kőanyag előkészítése és megfaragása; a tér átalakítása és a talapzat megépítése; végül marosvásárhelyi, magántulajdonban levő öntőműhelyben kiöntötték a szobrot. A megújuló próbálkozásoknak sem lett eredményük: a városi és a megyei költségvetésből nem sikerült akár egyetlen részmunka fedezését sem kierőszakolni.

6. Az ünnepség

Bernády halála után éppen ötvenhat évvel, egy szombati napon volt a szobor leleplezése. Azért igyekeztek, hogy az esemény időpontja ekkor legyen, hogy – természetesen csak szimbolikusan, az ünnepi rítus erejével – megsemmisítsék az eltelt időt: az, aki rég elköltözött, most visszatért városába, polgártársai közé. Régóta készültek erre az alkalomra, tehát igen átgondolt, megfontolt volt az elemek kiválogatása, a sorrend kialakítása. Az avatóünnepség nyitó mozzanata két kórusmű volt: Vörösmarty Szózata, valamint egy erre az alkalomra komponált mű: A városlapítóhoz; Csíky Boldizsár kórusműve Reményik Sándor és Sütő András szövegére. Ezután következett a két megnyitó beszéd, az átadás-átvevés: a Bernády György Alapítvány elnöke a készítőik nevében Marosvásárhely gondjaira bízta, a polgármester a város nevében gondozásba vette a szobrot. Ezt követte a szobor leleplezése; koszorúzások; ünnepi beszédek, többek között: a megye prefektusa; Marosvásárhely Kossuth-díjas írója; a Magyarország Világszövetségének elnöke; szavatok, kórusművek. „Az ünnepség helyszínén Bernády-emlékjelvényeket és többszínű Marosvásárhely város címereket árusítottak.”

7. Parázsló szén az oltáron

Négy év, egy folyamat – mint ahogy már említettem: egy igen bonyolult szervezési, építési, de ugyanakkor társadalomszervezési-vezetési, kulturális szimbólumforgalmazási feladatot kellett kitalálni, elindítani, lebonyolítani, sikerrel befejezni a szervezőknek. A továbbiakban mindennek a gyakorlatban zajló, fentebb nagyvonalakban

végigkövetett tevékenységnek, és természetesen a felállított szobornak a szimbolikus vetületeiről, a társadalomszervező szerepéről szeretnék részletesebben szólni.

A XIX. század híres történésze, Fustel de Coulanges volt az, aki Az antik város című tanulmányában elsőként hívta fel a figyelmet a szimbolikus cselekvés társadalomelméleti vetületeire. Mai napig központi kérdése a társadalomkutatásnak: hogyan, miért áll össze, cselekszik együtt, marad egyben az emberek közössége, a társadalom. A francia történésznek az volt a véleménye, hogy a fizikai térszervezés, a tér használatának bizonyos anyagi formái és módjai üzenetet hordoznak **a társadalmi tér szerkezetére** vonatkozóan. A híres példa: a görög és római házakban volt egy oltár, amelyen mindig lennie kellett néhány parázsló széndarabnak. Baj érte azt a házat, ahol gondatlanság miatt a szén kialudt: isteni jel volt ez arra nézve, hogy a család megsemmisül: rablók mészárolják le, ellenség hurcolja el, utódok nélkül marad. Az oltár, rajta a parázsló szén: a ház, főleg azonban a család, mint az időben stabil társadalmi szerkezet központja volt. Igen fontos viselkedési szabály volt: táplálni kell a parazsat, és a felnövő gyermekeket, a folytonosság fizikai megteremtőit is meg kell tanítani arra, hogy ez milyen rendkívüli jelentőségű. Maga a parázsló szén, amit a nagyszülők, szülők, gyerekek egyaránt élesztettek, a család állandó, egyének életén túlmutató létének szimbóluma. Anyagi valóság, amely, hála a kultúra világtéremtő erejének, képes megkettőződni, tértől-időtől, a profánra jellemző földi súlyoktól elszabadulni, képes egy másik valóságot is magába rejteni. Anyagi valóság, de nem olyan, mint a világ többi része: a család világának középpontja. Egyszóval egy társadalmi kiscsoport, az illető család legnagyobb kincse (15).

Kissé hosszan ismertettem az ókori családi oltárral kapcsolatos megjegyzéseket; de észrevehette az olvasó, hogy nem kanyarodtunk el az eddig tárgyaltaktól. A társadalom kutatója számára a legfontosabb kérdés: hogyan történik az emberi közösségek viselkedésének szabályozása. Különböző történeti korszakokban, különböző társadalmakban más és más formákat – de sokszor ugyanazokat a törvényszerűségeket tapasztalhatjuk. A társadalom tagolt: kis, nagy vagy igen nagy létszámú csoportokból állhat; mindegyik esetében igaz az, hogy van az életnek olyan fizikai helye, középpontja, amelyhez szimbolikus kapcsolódások sokasága fűzi a csoportok tagjait.

A XIX. századi Európa – elsősorban a robbanásszerűen fejlődő ipari központok, a burjánzó nagyvárosok, a fejlődésük új szakaszába lépő nemzetállamok – újat hozott a társadalmi tagolódás kifejezésében, a tagoltságot áthidaló egység kialakításában, manifestálásában. Új uralmi formák körvonalazódtak: az állam, a politikai szereplők a lojalitás elérésére, mindennapi, de különösen krízishelyzetekben a társadalmi kohézió kialakítására, a nemzeti identitás körvonalazására igen erős szimbólumtermelést foly-

tattak – kialakultak a „modern nemzeti hagyományok” (16). Kialakultak a „németiségnek”, az „olaszságnak”, a „svédiségnek” stb. a huszadik században továbbépülő, ismerős szimbólumai.

Marosvásárhelyen először a magyar negyvennyolcas forradalom és szabadságharc lengyel-magyar hőisének állítottak emléket. Helye: a főtér, azaz eddig elsősorban piac-tér, a neve is Nagypiac, ahol a hetivásárok idején a ponyvás sátrak körbeveszik a szobrot. Csak a második, itt felállított szobor avatását előzi meg rendezés: a főteret piacterre és sétáló részre osztják; ez utóbbi a rendezett Kossuth-park, amelynek a közepére állítják fel a Kossuth-szobrot. A harmadik emlékművel – a Petőfi-oszloppal – kikerekedett a szám; ezzel országos, egységes hagyományszerkezetbe tagolódt be a város; létrejött a „negyvennyolcas, magyar, forradalmi, polgári” értékek és a szűkebb, fizikai (a városközpont) és tágabb, társadalmi (Marosvásárhely társadalma, polgársága; az ország, a nemzet) helyszín összekapcsolása. 1919 után ennek az egységnek a szimbolikus megszüntetését is fontosnak tartották, akik eltávolították, átépítették a szobrokat.

A latinitás szobra egy másik nagy szimbólumkörbe (latin ősoktól származó testvérnépek) való bekapcsolásnak a szándékát jelzi; akárcsak, rövid időre, egy harmadikba (szovjet világbirodalom) a Sztálin-szobor; vagy egy negyedikbe (a Párt vezetésével fegyveres küzdelemben kivívott román nemzeti függetlenség, az addig hirdetett szovjet felszabadítással szemben) a Román Katona szobra; vagy egy ötödikbe (román nemzeti hősök panteonja) az Avram Iancu-szobor. Csak ez utóbbi az, amely valójában – Papiu Ilarian, Balcescu, Eminescu szobraival együtt – a román nemzeti hagyománykonstruálásnak abba az (igen nemzetközi) vonulatába sorolható, mint a XX. század eleji három magyar szobor.

Az említetteken kívül még négy, ma is álló köztéri szoborról kell szólnom: a közösnek mondható vonás az, hogy **helyi személyiségeknek** állítanak emléket. Az, hogy helyi, legkevésbé Kőrösi Csoma Sándorról mondható el, aki nem itt született, nem itt tanult, nem itt élt; az egyetemes magyar múltnak kiemelkedő személyisége; de elmondták sokszor róla, hogy „székely-magyar” származású, tehát helye lehet az egykori „székely fővárosban”. Dandea helyi volt, és csak az; életében, korában sem volt országos jelentőségű politikus, nemhogy személyiség; szobrát teljes mértékben a kedvező konjunktúrának, néhány ember ötletének köszönheti.

A két Bolyai: szigorúan a történelmi valóságot szem előtt tartva is a legnagyobb érték, amelyet a város adott a magyarságnak és a nagyvilágnak; egyszerre helyiek és egyetemesek. Társadalmi funkció szempontjából, építészeti, esztétikailag jól képzelték el, alakították ki annak idején a környezetet; a szobor szemben áll a Bolyai-középiskola épületével, „a tudás bölcsőjével” – szemben „az itt tanuló jövő nemze-

dékekkel”; az eltelt időszakban a helyszín rituális központtá vált (fiatalok üldögélő, találkozó, bandázó helye, ballagási körmenetek, vendiák-találkozók egyik helyszíne).

A „leghelyibb”, akinek valóban csak Marosvásárhelyen volt jelentős szerepe, de az valóban történelmi: Bernády.

A városantropológiai kutatások megegyeznek abban, hogy a város – nagysága, térben kialakult bonyolultsága miatt – valójában mindig kisebb részekre tagolódik; minden egyes város „sok kis-városból” áll (Niedermüller 1995: 559). A századforduló Vásárhelyének, amely még igen valószínűleg társadalmi szempontból „mindenki mindenkit ismer” alapon, azaz „egy kisváros” módján működött, sokkal fontosabb volt a nemzeti szimbólumvilágba való bekapcsolódás, mint helyi, integráló erejű szimbólumok kialakítása. A huszadik század kilencvenes éveiben Marosvásárhely már kétségkívül társadalmi szempontból is nagyvárosként működik. Vannak szubkultúrák, társadalmi csoportok, amelyek a város más tereiben élnek: ez leginkább azt jelenti, hogy **ugyanazokat a fizikai tereket is más időpontokban, más gyakorisággal, s főleg más jelentéseket társítva használják**; de természetesen azt is, hogy vannak olyan városrészek, ahová a máshol élők be sem teszik a lábukat (például a többségében Moldvából betelepült Tudor III. lakónegyedbeliek a századelejen kialakult, központtól távolabb eső Tisztviselő telepre; és fordítva).

Vannak a városnak olyan terei, amelyek színpadként funkcionálnak: egyrészt itt jelennek meg, itt mutatják meg magukat egyénekként, kisebb csoportokként ünnepi alkalmakkor a különböző társadalmi, térbeli csoportok; másrészt ahhoz, hogy más csoportok is észrevegyék, figyelemre méltassák őket: itt kell megjeleníteniük politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális akaratukat. Ahhoz, hogy létezését felmutassa, hogy erejét befolyássá, előnyökké változtassa: **a csoport időnként el kell hogy foglalja a teret**. Természetesen, inkább és gyakrabban szimbolikus-rituális foglalásról van szó; de esetenként fizikai, erőszakos helyfoglalásra is sor kerülhet (például több napon keresztül tartó, a főtéri közlekedést megbénító autóbuszvezető-sztrájk 1998-ban Marosvásárhelyen). A csoportok, és ezek viselkedésében az érdekek, a szimbólumok és szimbólumértelmezések sokfélesége, azaz **a heterogenitás**: ez a városi társadalom alapvető jellemvonása. A mai nagyvárosokban „ismerős lakhelyek” sokasága áll össze egy „idegen várossá”.

Természetesen: mindegyik csoport önmagát tartja „a városnak”; saját lakóhelyét/lakónegyedét a „központnak” (különösen akkor, ha a város igen tagolt, történelmileg is több központja van; vagy a történelmi központ valamilyen okból társadalmilag leértékelt hely, például túl sok más etnikumú lakik ott). Ez azt is jelenti, hogy itteni térelemekhez kapcsolva konstruálódik a csoport társadalmi identitása.

Marosvásárhely, mint a közép- és kelet-európai, az utóbbi évtizedekben nagyvárossá lett városok jórésze, **egy-centrumú, egy-színpadú város**. A Főtérrre kell mennie annak, aki korzózni akar; a Főtéren történhetnek csak az igazi, mindenkinek szóló, demonstratív rendezvények; ide koncentrálódik például a politikai, adminisztratív, pénzügyi hatalom (pártszékházak, megyei vezetés, városvezetés, bankok). A különböző csoportok a mindennapokban és a rituális alkalmakkor kénytelenek intenzíven (fizikai, szimbolikus értelemben) megjelenni itt, használni a Főteret.

Marosvásárhelynek, mint városnak, szűkebben pedig a város főterének a kialakításában történelmi szerepe volt Bernády Györgynek. **Minden mai marosvásárhelyi** számára fontos, amit ő a század elején végrehajtott. Mindenki, aki ma Marosvásárhelyen élő polgár, bárhonnan is származik, ismerheti, büszke lehet rá. Ami nem ugyanaz, hogy valóban ismeri, és valóban büszke is akar lenni rá. De – elvben – meg lehetne teremteni ennek a lehetőségét.

Mindezzel arra utaltam: a szoborállítók olyan szimbólum kialakítását, tartalommal való feltöltését javasolták, amelynek igen nagy a potenciális **integratív ereje**. Igaz, eredetileg a magyar múlt része; de a (most már megmászhatóanul) közös jelen része lehet. Ennek az integratív erőnek a maximális hasznosítását tette volna lehetővé, ha a szobrot a tervezett helyre, a város legfontosabb szimbolikus középpontjába sikerült volna felállítani: hiszen akkor, akárcsak az itt álló egykori vagy jelenlegi szobrokkal, minden városlakó számára megkerülhetetlen lett volna alkalmanként vele találkozni.

Bernádynak a román nemzeti szempontok előnyben részesítése miatti „száműzése” **minden marosvásárhelyi lokális identitását erősítő, egységes szimbólum** kialakításának – egyik, potenciális – lehetőségét toltta át egy távolabbi jövőbe. A magyar fél a helyre vonatkozó javaslat megtételével egy jelentős alkut ajánlott, még ha ennek nem is volt teljesen tudatában: közössé akarja tenni a múltat, amelynek kizárólag ő is lehetne az örököse. Aminek mindkét elit tudatában volt: ha a központba állítják a szobrot, akkor elismerik a magyarok igen jelentős (ha ugyan nem kizárólagos) múltbeli szerepét ennek a városnak a sorsában.

A marosvásárhelyiek egy része, a magyarok számára igen sok kapcsolódási felületet kínáltak a szoborállítási folyamatban a szervezők: Bernádyról képeslapok, könyv; pénzadomány-, réz- és bronzgyűjtési akció; a szoborállítási hírei, párhuzamosan az Antonescu-szobor elleni fellépéssel. Ugyanaz a szervezet, ugyanazok a szereplők voltak ott a politikai és a szoborállítási küzdelemben: a kétfelőlről szerzett legitimitás egymást támogatta. A „Bernády” körül kialakult egység a politikai cselekvésekben felhasználható egységként működött; és fordítva. Korcsoporttól, társadalmi csoporttól, mesterségtől függetlenül integrálódtak láthatóan-tapasztalhatóan e szimbólum körül a

felállítás időszakában egy közösséggé a magyarok. Ennek a közösségnek az így formált identitása egyszerre kapcsolódott helyi és egyetemes magyar értékekhez.

Ugyanakkor a Bernády-szoborállítás úgy is felfogható, mint **Marosvásárhely heterogenitását (elsősorban: dualitását) megerősítő folyamat**. Igen jó esély lett volna egy integráló, előremutató, „marosvásárhelyi identitást”, „városépítést” körvonalázó helyi szimbólum megteremtésére; ehelyett realitásként kell kezelni a kialakított két központot, az ezekhez kapcsolódó, a másikkal rivalizáló „két marosvásárhelyi identitást”.

Jegyzetek

1. Az idézetek a Bernády György Emléknep című füzet szövegéből valók.
2. Lásd Niedermüller Péter Megjegyzések a „szimbolikusról” című írásában, 159. o.
3. Demográfiai adatok, etnikai összetétel:
 - 1910: 25 517 lakos, 22 790 magyar és 1717 román;
 - 1930: 38 517, ebből 25 359 magyar és 9 493 román;
 - 1956: 65 149, ebből 48 077 magyar és 14 623 román;
 - 1966: 80 912, ebből 58 208 magyar és 22 254 román;
 - 1977: 127 782, ebből 81 234 magyar és 44 491 román;
 - 1992: 161 216, ebből 83 239 magyar és 74 549 román.
4. Ugyancsak Niedermüllernél, 160.o. A gondolat általánosan elterjedt és elfogadott.
5. Niedermüller fogalma.
6. Teljes formájában: „Íme a város, melyet székely-magyar mivoltában, a két Bolyai világhírnevének ellenére, és felrúgva a történelmi hagyományokat, megsemmisített a félelem, a paroxizmusig fokozódó nemzeti paranoia – nehogy valaha is újból egy Magyar Autonóm Tartomány székhelye lehessen. „Sütő András: Egy város szellemképe. A Bernády György városa című könyv bevezetője.
7. Például a Bastille lerombolásának emléknepje: 1880-ban tartották meg első alkalommal; vagy május elseje megünneplése, az első alkalom: 1890. május 1.
8. A szerző franciaországi és németországi eseteket mutat be. Nem tartom fölöslegesnek hosszabban idézni tőle: „A francia „szobormánia” legfőbb jellegzetessége de-

mokratizmusa volt, és ez előrevetítette az 1914–1918-at követő háborús emlékművek hullámát. Kétféle emlékmű terjedt el az ország városaiban és falusi közösségeiben: a Köztársaság képe (Marianne alakjában, amit immár mindenütt ismertek), valamint a szakállas polgári alakok, akiket a lokálpatrióták saját múltbéli és jelenkori notabilitásukként tekintettek. Míg a köztársasági emlékművek emelését nyilvánvalóan buzdították, a kezdeményezés és a vállalkozás költségeinek előteremtése helyi szinten történt. Az ezt a piacot kiszolgáló vállalkozók minden republikánus közösség számára megfelelő választékot kínáltak, kezdve a legszegényebektől fölfele, Marianne szerény és különböző nagyságú mellszobraitól a teljes alakú szobrokig, azokkal az allegorikus és hősi jelképekkel kiegészülve, amelyekkel az ambiciózusabb polgárság Marianne lábát övezte, az emelvényre került. Az emlékmű-együttesek végső változatát a párizsi Place de la République és Place de la Nation gazdag együttese mutatták fel.”

9. A köztéren elhelyezett műlakotásokat a szakirodalom két fő csoportba sorolja. A **díszítő szobrok** „feladata csupán egy adott hely díszítése, „emberi léptékűvé” tétele, az „urbanisztikai erővonalak” csomópontjainak kihangsúlyozása... ezek többsége már eleve egy adott hely díszítésére készül, a művész a már meglévő, kijelölt környezetbe komponálja a művet.” Az emlékművek, és ezeknek is a fontosabb csoportja, a **politikai emlékművek** „feladata elsősorban a hagyományörzés, mégpedig azon **legjelentősebb** történelmi személyiségek, események kultuszának éltetése, akiknek és amiknek a fennálló politikai rendszer a hagyományok sorából **kiemelkedő** jelentőséget tulajdonít.” (kiemelések az eredetiben – G.J.) (Pótó 1989, 12.o.)

10. A szoborállítások háttéréről ez olvasható a Bernády György Emléknep című füzetben: „1868-ban határozzák el, hogy szobrot állítanak Bem altábornagy emlékére, és csak 12 év múltán, 1880-ban készülnek el, leplezhetik le a szobrot. Kossuth meghal 1894 március 20-án, egy hónap múlva, április 25-én Maros-Vásárhelyen már közzéteszik a kezdeményezők, hogy 'az első Kossuth szobor Erdélyben a városban létesíttessék'. Az intéző bizottság vezetésével egy harmincéves fiatalembert bíztak meg, országgyűlési képviselőt: Bernády Györgyöt. Öt év munkája után, 1899. június 11-én leplezték le Kossuth Lajos szobrát a Fő-téren.”

11. Az egyik szervező véleménye: „... volt egy olyan is, hogy ha szobrot állítunk, ha Kossuthal kezdjük vagy Petőfivel, több mint valószínű, nem lehetett volna. Ez egy olyan dolog, amit elfogadnak a románok is, nem volt mit csináljanak, azért nem volt mit felhozzunk ellene, hogy miért ne...”.

12. A szerzők az erdélyi, szűkebben székelyföldi régiót jellemző szimbolikus térfoglalási/ térbirtoklási eljárásokat veszik számba. (Bodó – Biró: 1993)

13. A nyilatkozó szervező szerint „mi oda akartuk pontosan, mert az a két épület (a Városháza, Kultúrpalota) amelyik a leginkább jellemzi Bernádyt, s a legnagyobb épületek, a városnak a szíve...”.

14. „...lefényképeztem minden épületet, ami mai napig is megvan, s a város lakói is ezek mellett járnak el, s nem volt fogalmuk, hogy ezt mind Bernády...”. Természetesen tudatában van annak, hogy a fényképek ennél többet is jelentenek: „Volt egy olyan, hogy jelzés a románok fele, hogy ezt mi csináltuk... hogy azóta se épült komoly épület...”.

15. Részletesebben értekezik erről Nancy D. Munn Szimbolizmus rituális összefüggésben – a szimbolikus cselekedet nézőpontjai című tanulmányában.

16. Minderről lásd Hobsbawm tanulmányának első két oldalát.

Szakirodalom

Bodó Julianna – Biró A. Zoltán 1993

Szimbolikus térfoglalási eljárások. In: Antropológiai Műhely 2. 57–85.

Hobsbawm, Eric 1987

Tömeges hagyomány-termelés: Európa 1870–1914. In: Hagyomány és hagyományalkotás. (Szerk: Hofer Tamás és Niedermüller Péter) Budapest.

Munn, D. Nancy 1983

Szimbolizmus rituális összefüggésben – a szimbolikus cselekedet nézőpontjai. In: Jelkép–Kommunikáció–Társadalmi gyakorlat. Válogatott tanulmányok a szimbolikus antropológia köréből. (Szerk: Hoppál Mihály és Niedermüller Péter) Tömegkommunikációs Kutatóközpont. Budapest.

Niedermüller Péter 1993

Megjegyzések a „szimbolikusról”. In: Replika 11–12, 157–167.

Niedermüller Péter 1995

A város és a városi kultúra: antropológiai megközelítés. In: „Jelbeszéd az életünk”. A szimbolizáció története és kutatásának módszerei. (Szerkesztette Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor) Osiris–Századvég. Budapest.

Póto János 1989

Emlékművek, politika, közgondolkodás. Budapest köztéri emlékművei, 1945–1949. Így épült a Sztálin-szobor, 1949–1953. MTA Történettudományi Intézet. Budapest.

***** 1993**

Bernády György városa. Bernády György Alapítvány. Maros Megyei RMDSZ. Marosvásárhely (Sütő András előszavával, Marosi Barna szövegével, Barabás Zsolt fényképfelvételeivel).